

Variera din skog

– tips för skogsrestaurering

Skogsrådet

Mer naturliga och varierade skogar har många fördelar. De är förstås bättre livsmiljöer för de djur och växter som hör hemma där och genom att stärka den biologiska mångfalden kommer många andra fördelar på köpet. Större motståndskraft mot stormar och bränder, bättre cirkulation av näringsämnen i skogen och större lager av kol i vegetation och mark är bara några exempel. Rekreationsvärdena är oftast större.

Restaurering av ekosystemen, inklusive skogarna i Sverige och i andra länder, är en viktig åtgärd dels för att få långsiktigt fungerande ekosystem som kan producera varor och tjänster åt oss människor även på längre sikt. Dels för att restaurering av Europas ekosystem är beslutat inom EU genom Restaureringsförordningen. Enligt denna förordning, som alltså är en lag för alla EUs länder, ska 20 procent av ekosystemen restaureras till år 2030 och alla ekosystem som behöver det ska restaureras till år 2050.

Resilienta och långsiktigt produktiva skogar låter ju i alla händelser som ett viktigt mål för den som äger skog. Enklast är förstås att ta hjälp av naturens eget arbete: att låta tiden göra jobbet, dvs minimera insatserna och låta naturliga störningar och naturlig konkurrens sköta utvecklingen. Och bruka skogen med naturnära, ekologiskt hållbara skogsbruksmetoder så som förespråkas av både EU och Ekoskog. Hur detta kan göras beskrivs i miljöstandarden för varumärket Ecoforestry® och Ekoskogs handbok för naturnära, ekologiskt skogsbruk.

Men vi människor är inte bara kortlivade jämfört med träden, vi är ju ofta dessutom otåliga. Vi vill se resultat fort och kanske få syn på en vattensalamander i en våtmark som återskapats genom att bromsa upp vattnet i ett dike? Eller få höra fler hackspettar ropa i skogen om våren efter att ha skapat mer död ved med goda insektslarver till hackspettarnas skafferi.

Luckor och gläntor

Många av de brukade skogarna idag behöver luckor och små gläntor för att variationen i skogen ska öka, både av strukturer och olika arter. Kanske kan du ta ner några träd, låta några ligga kvar för att ge död ved och samtidigt skapa en lucka där lövträd kan komma in genom naturlig föryngring? Om det är långa avstånd till lövträd som är naturliga för platsen kan det vara läge att plantera. Välj då plantor så lokalt och från så lika ståndortsförhållanden som möjligt för bästa resultat.

Skogsbränder och andra störningar skapade ofta luckor och död ved i naturskogarna, numera kan det vara bra med aktiva åtgärder för ökad variation.

Mer död ved

Död ved är helt avgörande för skogens liv. Skalbagg, svampar, fåglar och många andra behöver döda stående eller liggande träd, grenar och stubbar. Där hittar de både boplatser och mat. När den döda veden bryts ner återförs näring till skogsmarken. Att gå lite före naturen och skapa mer död ved är ganska enkelt. Genom att avsiktligt skada träd så dom får egenskaper som hos gamla träd kallas veteranisering.

Skogsbrand och blixtnedslag

För att efterlikna de tidigare skogsbränderna och den döda ved som då uppstod kan man anlägga kontrollerade naturvårdsbränder. Hjälp och råd av proffs finns hos länsstyrelsen eller skogsstyrelsen. För många är bränder inte aktuellt, men att brandskada något eller någon tall genom en liten eld vid basen kanske kan vara ett alternativ?

Naturvårdsbränning. Foto: Magnus Martinsson/N

För den som inte vill eller kan elda kan katning av tallar vara ett alternativ. Katning innebär att barken skadas vilket leder till ökad kådning precis som vid bränder. Detta ger naturlig impregnering och träd som kan stå kvar länge även som döda. Katning kan göras med motorsåg, skördare, kofot eller barkspade. Man skrapar helt enkelt av barken lodrätt för att efterlikna brandskador, men lämnar tillräckligt med oskadad bark för att trädet ska kunna leva vidare. Motsatsen, att ringbarka och ta bort barken runt hela stammen, är ett enkelt sätt att skapa död ved.

Med motorsåg kan man också försöka efterlikna blixtnedslag på träden, det ser man ibland i naturreservat. Att bara slå av några grenar på lövträd bidrar också till variation.

När man tar ut träd kan man lämna en lite högre stubbe som man gör ojämn i toppen då den mer liknar en naturlig brottyta, vilket påverkar hur stubben bryts ner.

Bra filmer och information om veteranisering finns hos Skogsstyrelsen och flera länsstyrelser.

Här har man veteraniserat ett yngre träd i Runstorp naturreservat på ett sätt som ska efterlikna ett blixtnedslag.

Foto: Frida Nilsson

Mikromiljöer

Att det finns många olika mikromiljöer i skogen är nödvändigt för den biologiska mångfalden. Träd med hålor, grov bark, rishögar, murkna stubbar och andra strukturer där småkryp kan leva har stort värde. Därför bör man inte ”städa” i skogen utan låta det som kanske ser skräpigt ut vara kvar, t ex vindfällen, toppbrott och defekta träd.

Enligt Ekoskogs principer för naturnära skogsbruk ska ett antal träd sparas för att bli gamla och utveckla sådana mikromiljöer och död ved. Det är viktigt att då välja träd som kan erbjuda många olika miljöer på sikt.

I väntan på att tiden ska skapa naturliga mikromiljöer i åldrande träd kan man göra enkla men viktiga åtgärder i sin skog.

Holkar och håligheter

Fågelholkar kan kompletteras med fladder-musholkar, insektshotell, att man borrar små hål i färska vedbitar/stubbar som bon åt steklar, viktiga pollinatörer i skogen.

Genom att såga upp hål i levande träd skapas bomj ligheter åt fåglar, fladdermöss eller insekter. F r den som bor i sydliga trakter där ekoskogar och betesmarker med gamla ekar blivit sällsynta och de över tusen arter som är knutna till gamla grova ekar nu hotas finns möjlighet till en stor insats för den biologiska mångfalden genom att bygga mulmholk, se info på Ekoskogs hemsida.

Exempel på håligheter som kan sägas i levande träd.

Mulmholk i en ekdominerad hage på Öland.

Vattnet i skogen

En skog är egentligen ingen skog utan sitt vatten. Men mycket av skogens vatten har letts bort. Numera vet vi att våtare marker och våtmarker har ett otroligt stort värde för biologisk mångfald, vattenrening och klimatet. Diken genom torvmarker (organogena jordar) ger stora utsläpp av koldioxid när marken torkat ut.

I dagsläget finns stöd från Skogsstyrelsen för återvätning i skogen. Men åtgärderna prioriteras efter vilken klimatnytta de förväntas ge och kanske platsar inte den mark du vill ha blötare. Då kan andra stöd finnas, som ”Stöd till natur- och kulturmiljövårdsåtgärder i skogen” (Nokås), från Skogsstyrelsen.

Oavsett om du får stöd eller inte kanske du vill göra åtgärder för mer naturligt vatten i din skog. Mindre och billiga åtgärder kan vara nog så viktiga. Här kommer några exempel.

En nedtrillad grantopp i en granplantage blev starten på en omvandling av ett rakt dike till en slingrande å. Naturen gör jobbet.

Blockera diken

Diken bör inte rensas utan istället läggas igen vid skogsrestaurering. Ibland kan man få hjälp genom att trädtoppar eller kraftiga grenar faller ner och börjar blockera diket. I andra fall får man ta till aktiva åtgärder där man bygger barriärer eller om möjligt lägger tillbaka jord som tidigare grävts upp för diket.

Barriär för uppströms våtmark eller damm

Barriärer kan byggas med hjälp av markduk i juteväv (undvik helst plastväv), klena träd och grenar. Tips och idéer finns på nätet, exempelvis WWFs broschyr ”Återskapa våtmarker genom att lägga igen diken” här: <https://media.wwf.se/uploads/2019/01/dikesproppning.pdf>

Här har man byggt en rejäl barriär för att återskapa en dikad våtmark uppström. Slam samlas upp och tätar lagom mycket för ett lugnare flöde.

I exempelvis Göteborgs stads skogar kan man se många åtgärder för att få mer naturligt vatten i skogen. Tråkiga granplanteringar har snabbt utvecklats till mer biologisk mångfald när vattnet återvänt till skogen.

Det är inte så vackert i början efter att man dämt och styrt om vattnet, men blir ganska snart finare.

Återställ fiskens lekplatser

På många håll i landet återställs åar och bäckar som rensats eller lagts igen för att underlätta tidigare flottning av timmer. Enkla åtgärder som att välta tillbaka stenar ut i bäckfårorna, öppna upp sidoflöden som täppts till för att få starkare flöden i huvudfårar och att låta fallna träd och grenar ligga kvar gör stor skillnad. Att fälla träd över bäckar och åar gynnar fiskar och småkryp i vattnet. Dels uppstår fler skyddade små miljöer för småkryp och yngel, dels tillförs näring till vattendragen.

Massor av information och filmer finns numera på nätet efter många genomförda projekt av länsstyrelser, Sportfiskarna och andra organisationer. Även Skogsstyrelsen har instruktionsfilmer på Youtube.

Små åtgärder i vatten kräver i regel inte tillstånd, medan större kan göra det. Kontakta länsstyrelsen för besked, de kan även ge bra råd och tips om restaurering av vattendrag och våtmarker i dina trakter.

Glittrande mark

Tidigare våtmarker som dränerats och torrlagts har av naturliga skäl oftast bäst förutsättningar att bli riktigt fina och biologiskt rika våtmarker. Men det är viktigt att även marker som bara varit fuktiga – alltså inte riktiga våtmarker utan blöta marker utan öppna vattenspeglar – återfår sin fukt. Detta av både klimatskäl och för den biologiska mångfalden. Klimatnyttan blir stor på torvmarker framför allt i södra Sverige.

Återvätning sker enklast genom att lägga igen diken. Risken för metanavgång och lustgas undviks bäst om vattnet enbart glittrar mellan grässtråna på marken. Läs mer i boken *”Torvmarker, klimat och återvätning”* där man bland annat anger att markvattennivån över en årscykel bör ligga ungefär tio centimeter under markytan för bästa klimateffekt.

Mer variation och ljus – fler lövträd

Naturligt förnygrade lövträd bör sparas för ökad variation och motståndskraft i skogen. Efter störningar som avverkningar, storm eller eld kommer gärna björk och andra lövträd snabbt på plats. I vissa områden kan plantering behövas, men då helst av för området naturligt förekommande arter.

Större omvandlingar av planterade barrträd är ibland lockande, t ex att ersätta trista, mörka granplantager med för området naturligt förekommande bokskog eller ek. En sådan omställning är gynnsam på många sätt, men bör i regel ske successivt för att bibehålla markens mykorrhiza och undvika drastiskt ändrat mikroklimat. Omställning till mer ädellövskog och ljusare blandskog är en viktig insats och goda råd finns hos myndigheterna. Skogsstyrelsen har filmer om varför och hur ljusare blandskogar kan skapas.

Långa, vackra skogsbryn

I skogsbryn kan lövträd och buskar ge en variationsrik och vacker övergång till åker eller bebyggelse. Sälg är speciellt viktig för insekterna och bör därför sparas. Insekterna lockar till sig insektsätande fåglar. Andra fågelarter lockas av bärbuskar som kan etablera sig i brynen. Att göra skogsbrynen mer flikiga och därmed längre ökar det biologiska värdet. Speciellt i solbelysta skogsbryn med skyddande buskar trivs småvilt och fåglar tillsammans med insekter som bidrar till pollineringen i både skogen och odlingsmarker.

Sandblottor

Den som har skog på sandiga marker kan glädja småkryp och viktiga pollinatörer genom att skapa blottad jord där t ex bin och andra steklar kan gräva ut bon. Kal mark skapades tidigare ofta av betande djur, både tamboskap som betade i skogen och vilda djur som visenter och vildhästar, och i senare

I skogsbrynen trivs ofta sälg som genom sin tidiga blomning om våren är en viktig och ibland avgörande födokälla för när insekter vaknar efter vintervilan. Flera hundra insektsarter drar nytta av sälg, många som larver, andra som vuxna. Ärtsångaren är en av många sångare som trivs i buskarna i skogsbryn.

tid i grus- och sandtag som numera ofta återplanteras efter att brytningen avslutats. Den som inte har sandig mark men ändå vill göra en insats för steklar och andra insekter kan lägga upp en sandhög på en solbelyst plats i skogen eller i ett skogsbryn.

Variationen i skogen måste öka, det är de flesta överens om. Kanske gäller det även din skog? I den här lilla skriften vill vi ge tips och inspiration till ganska enkla åtgärder som ändå gör stor skillnad för skogens liv och förmåga att hantera störningar i framtiden.

Lycka till!

